

Κόλιν Γουώρντ – Ο αναρχισμός ως μια θεωρία οργάνωσης

δημοσιεύει (και μεταφράζει από κοινού με τον καλό φίλο και σύντροφο Θοδωρή Σάρα) ο [risinggalaxy](http://risinggalaxy.org)
Το εξαιρετικό κείμενο που ακολουθεί αλιεύτηκε από το

<http://www.panarchy.org>

Είναι η αρχή μιας προσπάθειας για τη μετάφραση κειμένων, θεωρητικού περιεχομένου, αλλά σχετικά με θέματα που αφορούν την απτή καθημερινότητα μας. Το συγκεκριμένο κείμενο μου τράβηξε τη προσοχή μιας και το θέμα με της δημόσιες συγκοινωνίες και το ξεπούλημα του ΟΣΕ, θεωρώ ότι είναι άκρως σημαντικό. Ο Κόλιν Γουώρντ έγινε γνωστός αλλά και πολύ αγαπητός από την εμπλοκή του και την ενασχόληση του με θέματα της καθημερινότητας (every day anarchism). Στα ελληνικά μπορεί να διαβάσει κανείς το επίκαιρο: “Ελευθερία της κίνησης μετά το αυτοκίνητο” από τις εκδόσεις Άρδην, στο οποίο ο Γουώρντ μεταξύ άλλων καταγράφει και την εμπειρία του από τους αγώνες των τοπικών συμβουλίων στην Αγγλία, υπέρ του σιδηρόδρομου και των δημόσιων συγκοινωνιών.

Κόλιν Γουώρντ – Ο Αναρχισμός ως μια θεωρία οργάνωσης

Σημείωση: Αυτό το κείμενο δείχνει τις ομοιότητες μεταξύ του αναρχισμού και των αρχών των περίπλοκων συστημάτων που αποτελούνται από πολλές αλληλένδετες μονάδες. Ίσως, μόνο όταν αντικατασταθεί η μηχανιστική θεώρηση του κόσμου από μια κυβερνητική [1], ο αναρχισμός ως οργάνωση να αναγνωρισθεί τελικά και να γίνει αποδεκτός.

Ίσως σκεφτείτε, ότι με το να περιγράψω τον αναρχισμό σαν μια θεωρία οργάνωσης ηθελημένα να προτείνω ένα παράδοξο: «αναρχία» μπορεί να θεωρείται από εσάς το αντίθετο της οργάνωσης. Όμως, στη πραγματικότητα η «αναρχία» σημαίνει απουσία κυβέρνησης, απουσία εξουσίας.

Μπορεί να υπάρξει κοινωνική οργάνωση δίχως εξουσία, δίχως κυβέρνηση; Οι αναρχικοί ισχυρίζονται πως μπορεί να υπάρξει και ισχυρίζονται επίσης ότι είναι επιθυμητό να υπάρξει. Ισχυρίζονται, ότι στη βάση των κοινωνικών μας προβλημάτων είναι η αρχή της κυβέρνησης. Είναι, άλλωστε, οι κυβερνήσεις που ετοιμάζονται για πόλεμο και εξαπολύουν τον πόλεμο, ακόμα και αν είστε υποχρεωμένοι να πολεμήσετε σε αυτόν και να τον πληρώσετε. Οι βόμβες για τις οποίες ανησυχείτε δεν είναι αυτές με τις οποίες οι καρτουνίστες σχεδιάζουν τους αναρχικούς, αλλά οι βόμβες που οι κυβερνήσεις τελειοποίησαν με δικά σας έξοδα. Είναι, τελικά, οι κυβερνήσεις που φτιάχνουν και επιβάλλουν τους νόμους που δίνουν τη δυνατότητα στους «έχοντες» να έχουν τον έλεγχο των κοινωνικών πόρων παρά να τους μοιράζονται με τους «μη έχοντες». Είναι, τελικά, η αρχή της εξουσίας που διασφαλίζει ότι οι άνθρωποι θα δουλέψουν για κάποιον άλλο για το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους, όχι γιατί το απολαμβάνουν ή έχουν τον έλεγχο επάνω στη δουλειά τους, αλλά γιατί το βλέπουν ως το μόνο μέσο βιοπορισμού.

Είπα ότι είναι οι κυβερνήσεις που κάνουν πολέμους και ετοιμάζουν πολέμους, αλλά προφανώς δεν είναι από μόνες τους. Η δύναμη μιας κυβέρνησης, ακόμα και της πιο απόλυτης δικτατορίας, εξαρτάται από τη σιωπηρή συγκατάθεση των κυβερνωμένων. Γιατί οι άνθρωποι συναινούν στο να κυβερνώνται; Δεν είναι μόνο ο φόβος: τι μπορεί να έχουν να φοβηθούν εκατομμύρια ανθρώπων από μια μικρή ομάδα πολιτικών; Είναι γιατί ενστερνίζονται τις ίδιες αξίες με τους κυβερνήτες τους. Κυρίαρχοι και κυριαρχούμενοι πιστεύουν στις αρχές της εξουσίας, της ιεραρχίας, της δύναμης. Αυτά είναι τα χαρακτηριστικά της

πολιτικής αρχής. Οι αναρχικοί, η οποίοι πάντα έκαναν τον διαχωρισμό μεταξύ τους κράτους και της κοινωνίας, εμμένουν στην κοινωνική αρχή, η οποία μπορεί να ιδωθεί όποτε οι άνθρωποι ενώνονται σε σχέσεις βασισμένες στην κοινή ανάγκη η το κοινό συμφέρον. «Το Κράτος» είπε ο Γερμανός αναρχικός Γκούσταβ Λαντάουερ, «δεν είναι κάτι που μπορεί να καταστραφεί από μια επανάσταση, αλλά είναι μια συνθήκη, μια συγκεκριμένη σχέση μεταξύ των ανθρώπινων όντων, ένας τρόπος ανθρώπινης συμπεριφοράς. Το καταστρέφουμε με το να συνάπτουμε άλλες σχέσεις, με το να συμπεριφερόμαστε διαφορετικά.»

Ο καθένας μπορεί να δει ότι υπάρχουν τουλάχιστον δύο είδη οργάνωσης. Υπάρχει το είδος που σας επιβάλλουν, το είδος που προέρχεται από τα επάνω και υπάρχει το είδος το οποίο πηγάζει από τα κάτω, στο οποίο κανένας δεν μπορεί να σας επιβάλει να κάνετε οτιδήποτε και στο οποίο είστε ελεύθεροι να συμμετέχετε η να φύγετε από μόνοι σας. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι αναρχικοί είναι άνθρωποι που θέλουν να μεταμορφώσουν όλα τα είδη της ανθρώπινης οργάνωσης στο είδος της καθαρά εθελοντικής ένωσης όπου οι άνθρωποι μπορούν να τη διακόψουν και να ξεκινήσουν μια δικιά τους αν δεν τους αρέσει. Εγώ, κάποτε, κάνοντας μια επισκόπηση αυτού του επιπόλαιου αλλά χρήσιμου μικρού βιβλίου με τίτλο «Ο νόμος του Πάρκινσον»(*), προσπάθησα να διατυπώσω τέσσερις αρχές μιας αναρχικής θεωρίας της οργάνωσης:

μία οργάνωση θα πρέπει να είναι:

(1) Εθελοντική

(2) Λειτουργική

(3) Προσωρινή

(4) Μικρού μεγέθους.

Θα πρέπει να είναι εθελοντική για προφανείς λόγους. Δεν υπάρχει κανένα νόημα στη συνηγορία μας στην ατομική ελευθερία και υπευθυνότητα αν είναι να συνηγορούμε για θεσμούς στους οποίους η συμμετοχή είναι υποχρεωτική.

Θα πρέπει να είναι λειτουργική και προσωρινή ακριβώς γιατί η μονιμότητα είναι ένας από τους παράγοντες που σκληραίνουν τις αρτηρίες ενός οργανισμού, κάνοντας τον να ενδιαφέρεται για την επιβίωση του ιδίου, υπηρετώντας τα συμφέροντα των γραφειοκρατών παρά τη λειτουργία του.

Θα πρέπει να είναι μικρού μεγέθους ακριβώς γιατί σε μικρά γκρουπ «πρόσωπο με πρόσωπο», οι γραφειοκρατικές και οι ιεραρχικές τάσεις που είναι έμφυτες σε οργανισμούς θα έχουν τη μικρότερη πιθανότητα να αναπτυχθούν. Είναι όμως από το τελευταίο σημείο από το οποίο οι δυσκολίες πηγάζουν. Αν πάρουμε ως δεδομένο ότι ένα μικρό γκρουπ μπορεί να λειτουργήσει αναρχικά, είμαστε ακόμα αντιμέτωποι με το πρόβλημα όλων εκείνων των κοινωνικών λειτουργιών για τις οποίες είναι απαραίτητη η οργάνωση αλλά σε μια πολύ μεγαλύτερη κλίμακα. «Καλά», μπορεί να απαντήσουμε, όπως κάποιοι αναρχικοί έχουν κάνει, «αν μεγάλοι οργανισμοί είναι απαραίτητοι, μη μας υπολογίζετε. Θα τα καταφέρουμε και χωρίς αυτούς». Μπορούμε να το πούμε αυτό φυσικά, αλλά αν προπαγανδίζουμε τον αναρχισμό ως μια κοινωνική φιλοσοφία πρέπει να συνυπολογίζουμε και όχι να αποφεύγουμε τα κοινωνικά γεγονότα. Είναι καλύτερα για εμάς να πούμε «αφήστε μας να βρούμε τρόπους με τους οποίους μεγάλης κλίμακας λειτουργίες μπορούν να διασπαστούν σε λειτουργίες ικανές να οργανωθούν από μικρά λειτουργικά γκρουπ και τότε συνδέστε όλα αυτά τα γκρουπ με ομοσπονδιακό τρόπο.» Οι κλασικοί αναρχικοί στοχαστές, οραματιζόμενοι τη μελλοντική οργάνωση της κοινωνίας, σκέπτονταν με όρους

δύο ειδών κοινωνικών θεσμών: Σαν μια γεωγραφική μονάδα, τη κομμούνα, μια Γαλλική λέξη που μπορείτε να τη θεωρήσετε ως ισοδύναμη της λέξης «κοινότητα» η της Ρωσικής λέξης «σοβιέτ» στη αυθεντική σημασία της, αλλά που έχει επίσης και τη χροιά των αρχαίων οργανωμένων χωριών για τη καλλιέργεια γης από κοινού. Και το συνδικάτο, μια άλλη Γαλλική λέξη από την ορολογία των σωματίων εμπορίου, η το συμβούλιο των εργατών σαν μονάδα βιομηχανικής οργάνωσης. Και τα δύο έχουν οραματισθεί σαν μικρές μονάδες που θα μπορούσαν να ομοσπονδοποιηθούν μεταξύ τους για τις μεγαλύτερες υποθέσεις της ζωής, διατηρώντας την αυτονομία τους, η μια ομοσπονδοποιούμενη γεωγραφικά και η άλλη βιομηχανικά.

Το πλησιέστερο πράγμα στην καθημερινή πολιτική εμπειρία, στην ομόσπονδη αρχή που προτάθηκε από τον Προυντόν και τον Κροπότκιν θα ήταν το Ελβετικό, παρά το Αμερικάνικο, πολιτικό σύστημα. Και χωρίς να θέλω να υμνήσω το Ελβετικό πολιτικό σύστημα, μπορούμε να δούμε ότι τα είκοσι δύο ανεξάρτητα καντόνια της Ελβετίας είναι μια επιτυχημένη ομοσπονδία. Είναι μια ομοσπονδία όμοιων μονάδων, μικρών πυρήνων, και τα σύνορα των καντονιών διασχίζουν ενδιάμεσα τα γλωσσολογικά και εθνικά όρια έτσι ώστε, σε αντίθεση με πολλές ανεπιτυχείς ομοσπονδίες, η συνομοσπονδία δεν κυριαρχείται από μια ή κάποιες πολιτικές μονάδες. Γιατί το πρόβλημα της ομοσπονδίας, όπως το θέτει ο Λέοπολντ Κόρ στο «Η κατάρρευση των Κρατών», είναι πρόβλημα διαχωρισμού και όχι ενότητας.

Ο Herbert Luethy γράφει για το πολιτικό σύστημα της χώρας του:

«Κάθε Κυριακή, οι κάτοικοι πολυάριθμων κοινοτήτων, προσέρχονται στις κάλπες για εκλέξουν δημόσιους λειτουργούς, να επικυρώσουν κονδύλια, η να αποφασίσουν αν θα χτιστεί ένα σχολείο η ένας δρόμος. Αφού κανονίσουν τις δουλειές της κομμούνας, ασχολούνται με τις εκλογές στα καντόνια και ψηφίζουν για θέματα των καντονιών. Στο τέλος..παίρνονται οι αποφάσεις που αφορούν την ομοσπονδία. Σε κάποια από τα καντόνια, οι κυρίαρχοι άνθρωποι ακόμα συναντιούνται σε στυλ Ρουσώ, για να συζητήσουν θέματα κοινού ενδιαφέροντος. Αυτή η μορφή συγκέντρωσης μπορεί να ειπωθεί σαν μια σεβαστή παράδοση με μια κάποια τουριστική αξία. Αν είναι έτσι αξίζει να δει κανείς τα αποτελέσματα της τοπικής δημοκρατίας. Το πιο απλό παράδειγμα είναι το Ελβετικό σιδηροδρομικό δίκτυο, το οποίο είναι το πιο πυκνό στο κόσμο. Με μεγάλο κόστος και προβλήματα, έχει φτιαχτεί για εξυπηρετεί τις ανάγκες των πλέον μικρών κοινοτήτων και των πιο απομακρυσμένων κοιλάδων, όχι σαν μια πρόταση κέρδους αλλά γιατί έτσι ήθελε ο λαός. Είναι το αποτέλεσμα μανιασμένων πολιτικών αγώνων. Το 19^ο αιώνα, το «δημοκρατικό σιδηροδρομικό κίνημα» έφερε τις μικρές Ελβετικές κοινότητες σε σύγκρουση με τις μεγάλες πόλεις οι οποίες είχαν συγκεντρωτικά σχέδια...

Και αν συγκρίνουμε το Ελβετικό δίκτυο με το Γαλλικό το οποίο, με αξιέπαινη γεωμετρική κανονικότητα, είναι εξ ολοκλήρου επικεντρωμένο στο Παρίσι ώστε η ευημερία ή η παρακμή μια περιοχής, η ζωή ή ο θάνατος ολόκληρων περιοχών να έχει εξαρτηθεί από τη ποιότητα της σύνδεσης με τη πρωτεύουσα, βλέπουμε τη διαφορά μεταξύ του συγκεντρωτικού κράτους και της ομόσπονδης συμμαχίας. Ο σιδηροδρομικός χάρτης είναι ο ευκολότερος να διαβάσει κανείς με μια ματιά, αλλά ας υπερθέσουμε επάνω του μια άλλη οικονομικά δραστηριότητα καθώς και τη μετακίνηση πληθυσμών.. Η διανομή της βιομηχανικής δραστηριότητας σε όλη την Ελβετία, ακόμα και στις απομακρυσμένες περιοχές μαρτυρεί για την δύναμη και τη σταθερότητα της

κοινωνικής δομής της χώρας και απέτρεψε όλες τις φρικτές συγκεντρώσεις της βιομηχανίας, με τα γκέτο και το ξεριζωμένο προλεταριάτο.»

Τα παραθέτω όλα αυτά, όπως είπα, όχι για να υμνήσω την Ελβετική δημοκρατία, αλλά για να υποδείξω ότι η ομοσπονδιακή αρχή η οποία βρίσκεται στη καρδιά της αναρχικής κοινωνικής θεωρίας, είναι άξια περισσότερης προσοχής από ότι της έχει δοθεί στα συγγράμματα της πολιτικής επιστήμης. Ακόμα και στο πλαίσιο των συνηθών πολιτικών θεσμών η υιοθέτηση της έχει εκτεταμένα αποτελέσματα. Μια άλλη αναρχική θεωρία οργάνωσης είναι αυτό που θα αποκαλούσαμε «αυθόρμητη τάξη»: Δεδομένης μιας κοινής ανάγκης, μιας συλλογικότητα ανθρώπων, μέσω της δοκιμής και του λάθους, με αυτοσχεδιασμό και πειραματισμό, θα εξελίξει τη τάξη από το χάος. Μια τάξη πιο συνεχή και πιο στενά συνδεδεμένη στις ανάγκες τους από οποιοδήποτε άλλο είδος εξωτερικά επιβεβλημένης τάξης. Ο Κροπότκιν παρήγαγε αυτή τη θεωρία από τις παρατηρήσεις του πάνω στην ιστορία της ανθρώπινης κοινωνίας και της κοινωνικής βιολογίας που οδήγησαν στο βιβλίο του «Αλληλοβοήθεια» και έχει παρατηρηθεί στις ποιο επαναστατικές καταστάσεις, σε όλους τους ad hoc οργανισμούς που ξεφυτρώνουν μετά από φυσικές καταστροφές, η σε οποιαδήποτε δραστηριότητα όταν δεν υπάρχουν οργανωτικές φόρμες η ιεραρχική εξουσία. Το όνομα που έχει δοθεί σε αυτή την έννοια είναι «Κοινωνικός Έλεγχος» στο ομότιτλο βιβλίο του Έντουαρντ Άλσγουορθ Ρος, ο οποίος παρέθεσε στιγμές από «συνοριακές» κοινωνίες όπου, μέσω ανοργάνωτων η άτυπων μέτρων, η τάξη διατηρείται χωρίς να ωφελείται η θεσμοποιημένη εξουσία. *«Η συμπάθεια, η κοινωνικότητα, η αίσθηση δικαιοσύνης και η δυσαρέσκεια, είναι αρμόδιες, κάτω από ευνοϊκές συνθήκες, να επεξεργαστούν για τον εαυτό τους μια αληθινή, φυσική τάξη, δηλαδή μια τάξη δίχως σχεδιασμό η τέχνη.»*

Ενα ενδιαφέρον παράδειγμα άσκηση αυτής της θεωρίας ήταν το Πρωτοπόρο Κέντρο Υγείας στο Peckham του Λονδίνου, που ξεκίνησε στη δεκαετία πριν τον πόλεμο από μία ομάδα γιατρών και βιολόγων που ήθελαν να μελετήσουν τη φύση της υγείας και την υγιή συμπεριφορά αντί για τη μελέτη της άρρωστης-υγείας όπως οι υπόλοιποι του επαγγέλματος τους. Αποφάσισαν ότι ο τρόπος για να το κάνουν αυτό ήταν να ξεκινήσουν μία κοινωνική λέσχη τα μέλη της οποίας συμμετείχαν ως οικογένειες και μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν διάφορες εγκαταστάσεις μεταξύ των οποίων η πισίνα, το θέατρο, τον παιδικό σταθμό και την καφετέρια, με αντάλλαγμα για την εγγραφή των μελών της οικογένειας και τη συμφωνία τους για περιοδικές ιατρικές εξετάσεις. Δινόταν συμβουλές και όχι θεραπευτική αγωγή. Με σκοπό να είναι ικανοί να αντλήσουν έγκυρα συμπεράσματα οι βιολόγοι του Peckman σκέφτηκαν ότι ήταν αναγκαίο να μπορούν να παρατηρούν τα ανθρώπινα όντα που ήταν ελεύθερα – ελεύθερα να δράσουν όπως επιθυμούσαν και να εκφράζουν τις επιθυμίες τους. Έτσι δεν υπήρχαν ούτε κανόνες ούτε αρχηγοί. “Ήμουν το μοναδικό πρόσωπο με εξουσία” έλεγε ο Δρ Scott Williamson, ο ιδρυτής, “και τη χρησιμοποιούσα για να σταματήσω κάποιον ο οποίος χρησιμοποιούσε οποιαδήποτε εξουσία” Για τους πρώτους οχτώ μήνες υπήρχε χάος. “Με τα πρώτα μέλη των οικογενειών” λέει ένας παρατηρητής, “κατέφθασε μία ορδή από απείθαρχα παιδιά που χρησιμοποιούσαν ολόκληρο το κτίριο όπως θα είχαν, πιθανά, χρησιμοποιήσει έναν τεράστιο δρόμο του Λονδίνου. Ουρλιάζοντας και τρέχοντας σαν χούλιγκανς μέσα σε όλα τα δωμάτια, σπάζοντας εξοπλισμό και έπιπλα”, έκαναν τη ζωή ανυπόφορη για όλους. Ο Scott Williamson ωστόσο, “επέμενε ότι η ηρεμία θα αποκαθιστώνταν μόνο από την αντίδραση των παιδιών στην

ποικιλία των ερεθισμάτων που τοποθετήθηκαν στο δρόμο τους” και “σε λιγότερο από ένα χρόνο το χάος μειώθηκε σε μία τάξη όπου οι ομάδες των παιδιών καθημερινά μπορούσαν να βρεθούν να κολυμπάνε, να πατινάρουν, να κάνουν ποδήλατο, να χρησιμοποιούν το γυμναστήριο ή να παίζουν κάποιο παιχνίδι, περιστασιακά να διαβάζουν κάποιο βιβλίο στη βιβλιοθήκη... το τρέξιμο και η κραυγή ήταν πράγματα του παρελθόντος.”

Περισσότερο δραματικά παραδείγματα του ίδιου φαινομένου αναφέρονται από εκείνους τους ανθρώπους που ήταν αρκετά γενναίοι, ή σίγουροι να θεσπίσουν αυτοκυβερνώμενες μη-πειθαρχικές κοινότητες παραβατικών ή απροσάρμοστων παιδιών: οι August Aichorn και Homer Lane είναι τέτοια παραδείγματα. Ο Aichorn διεύθυνε αυτό το διάσημο ινστιτούτο στη Βιέννη, που περιέγραψε στο βιβλίο του Wayward Youth. Ο Homer Lane ήταν ο άνθρωπος που, μετά από τα πειράματα στην Αμερική ξεκίνησε στη Βρετανία μία κοινότητα από νέους παραβάτες, αγόρια και κορίτσια, που την αποκαλούσε Μικρή Κοινοπολιτεία. Ο Lane συνήθιζε να διακηρύσσει ότι “Η ελευθερία δεν μπορεί να δοθεί. Παίρνεται από το παιδί μέσα στην ανακάλυψη και την εφεύρεση”. Πιστός σε αυτή την αρχή, σημειώνει ο Howard Jones, “αρνήθηκε να επιβάλει πάνω στα παιδιά ένα σύστημα διακυβέρνησης που αντέγραφε τους θεσμούς του κόσμου των ενήλικων. Η δομή αυτοκυβέρνησης της Μικρής Κοινοπολιτείας αναπτύχθηκε από τα ίδια τα παιδιά, σιγά και με πόνο για να ικανοποιήσει τις δικές τους ανάγκες.”

Οι αναρχικοί πιστεύουν στις ομάδες χωρίς ηγέτες, και εάν αυτή η φράση είναι οικεία σε εσάς είναι λόγω του παράδοξου που ήταν γνωστό στην τεχνική της ομάδας χωρίς ηγέτες που υιοθετήθηκε στο Βρετανικό και Αμερικανικό στρατό κατά τη διάρκεια του πολέμου - ως μέσο επιλογής των ηγετών. Οι στρατιωτικοί ψυχίατροι έμαθαν ότι τα γνωρίσματα του ηγέτη ή του ακόλουθου δεν εκτίθενται σε απομόνωση. Όπως έγραψε κάποιος από αυτούς “ανάλογα με τη συγκεκριμένη κοινωνική κατάσταση -η ηγεσία ποικίλει από κατάσταση σε κατάσταση και από ομάδα σε ομάδα.” Ή όπως το είχε θέσει ο Mihael Bakunin εκατό χρόνια πριν, “Παίρνω- δίνω, έτσι είναι η ανθρώπινη ζωή. Καθένας κατευθύνει και κατευθύνεται με τη σειρά του. Επομένως δεν υπάρχει σταθερή και συνεχής εξουσία, αλλά μία διαρκής ανταλλαγή αμοιβαίας, προσωρινής και πάνω από όλα, εθελοντικής εξουσίας και υποταγής”

Το σημείο αυτό για την ηγεσία τέθηκε καλά στο βιβλίο του John Comerford, Health the Unknown, για το πείραμα του Peckham:

“Συνηθισμένος όπως είναι σε αυτή την ηλικία στην τεχνική ηγεσία... είναι δύσκολο να συνειδητοποιήσει την αλήθεια πως οι ηγέτες δεν χρειάζονται εκπαίδευση ή καθορισμό, αλλά αναδύονται αυθόρμητα όταν το απαιτούν οι συνθήκες. Μελετώντας τα μέλη στο ελεύθερο για όλου Κέντρο του Peckham, οι παρατηρητές επιστήμονες είδαν ξανά ξανά πως ένα μέλος ενστικτωδώς έγινε, και αναγνωρίστηκε ενστικτωδώς αλλά όχι επίσημα, ηγέτης για να συναντηθεί με τις ανάγκες της συγκεκριμένης στιγμής. Τέτοιοι ηγέτες εμφανίζονται και εξαφανίζονται όπως απαιτούσε η ροή του Κέντρου. Επειδή δεν ήταν συνειδητά καθορισμένοι, ούτε (όταν είχαν ικανοποιήσει το σκοπό τους) ανατρεπόμενα συνειδητά. Ούτε εκδηλωνόταν οποιαδήποτε ευγνωμοσύνη από τα μέλη στον ηγέτη είτε στο χρόνο των υπηρεσιών του ή μετά την παράδοση τους. Αυτοί ακολουθούσαν την καθοδήγηση τους όσο αυτή ήταν χρήσιμη και την ήθελαν. Σκορπίζαν μακριά του χωρίς συγγνώμη όταν κάποια ευρύτερη εμπειρία τους έκανε νόημα σε μία πιο φρέσκια περιπέτεια, που με

τη σειρά της θα ξερνούσε τον αυθόρμητο ηγέτη της, ή όταν η αυτοπεποίθηση ήταν τέτοια που κάθε μορφή εξαναγκαστικής ηγεσίας θα ήταν περιορισμός για αυτούς. Μία κοινωνία, επομένως, εάν αφηθεί στις κατάλληλες συνθήκες να εκφράσει τον εαυτό της αυθόρμητα δοκιμάζει τη σωτηρία της και πετυχαίνει την αρμονία της δράσης της που η επιβεβλημένη ηγεσία δεν μπορεί να τη συναγωνιστεί.”

Μην ξεγελιέστε από το γλυκό εύλογο όλων αυτών. Αυτή η αναρχική έννοια της ηγεσίας είναι αρκετά επαναστατική στις συνέπειες της όπως μπορείτε να δείτε εάν κοιτάξετε γύρω σου, βλέπεις παντού σε λειτουργία την αντίθετη έννοια: της ιεραρχικής, εξουσιαστικής, προνομιούχας και μόνιμης ηγεσίας. Υπάρχουν ελάχιστες συγκριτικές έρευνες διαθέσιμες για τις επιδράσεις των δύο αντίθετων προσεγγίσεων στην οργάνωση της εργασίας. Δύο από αυτές θα τις αναφέρω αργότερα· μία άλλη, σχετική με την οργάνωση των αρχιτεκτονικών γραφείων παράχθηκε το 1962 για το ινστιτούτο των Βρετανών Αρχιτεκτόνων κάτω από τον τίτλο *The Architect and His Office*. Η ομάδα που ετοίμασε αυτή την αναφορά θεμελίωσε δύο διαφορετικές προσεγγίσεις στη διαδικασία σχεδιασμού, που οδήγησε στην ανάδειξη διαφορετικών τρόπων εργασίας και μεθόδων οργάνωσης. Η μία κατηγοριοποιήθηκε ως κεντροποιημένη, και χαρακτηριζόταν από αυτοκρατικές μορφές ελέγχου, και την άλλη την αποκάλεσαν διάχυτη, που παρείχε αυτό που αποκαλούσαν “μία άτυπη ατμόσφαιρα ελεύθερης-ροής ιδεών” Αυτό είναι ένα πολύ ζωντανό θέμα ανάμεσα στους αρχιτέκτονες. Ο κύριος W.D Pile, με επίσημη ιδιότητα βοήθησε στην εγγύηση της κύριας επιτυχίας της μεταπολεμικής βρετανικής αρχιτεκτονικής, το πρόγραμμα κατασκευής σχολείων, καθορίζει ανάμεσα στα πράγματα που κοιτάει σε ένα μέλος της ομάδας κατασκευής αυτό: “πρέπει να έχει μία πίστη σε αυτό που αποκαλώ μη-ιεραρχική οργάνωση της εργασίας. Η εργασία οφείλει να οργανώνεται όχι στο σύστημα των άστρων αλλά στο σύστημα του ρεπερτορίου. Ο ηγέτης της ομάδας μπορεί συχνά να είναι ένας νέο μέλος της ομάδας. Αυτό μπορεί να γίνει αποδεκτό εάν είναι κοινά αποδεκτό πως η ανωτερότητα βρίσκεται στην καλύτερη ιδέα και όχι στον παλαιότερο άνθρωπο” Και ένας από τους μεγαλύτερους αρχιτέκτονες μας, ο Walter Gropius, διακήρυττε ότι αυτό που αποκαλούσε τεχνική “της συνεργασίας ανάμεσα σε ανθρώπους, που μπορούσε να απελευθερώσει τα δημιουργικά ένστικτα του ατόμου αντί να τα καταπνίξει. Η ουσία της τεχνικής αυτής όφειλε να δίνει έμφαση στην ατομική ελευθερία για πρωτοβουλία, αντί στην εξουσιαστική καθοδήγηση ενός αφεντικού... συγχρονίζοντας την ατομική προσπάθεια μέσω ενός συνεχούς δίνω-παίρνω των μελών του...”

Αυτό μας οδηγεί σε έναν άλλον ακρογωνιαίο λίθο της αναρχικής θεωρίας, την ιδέα του εργατικού ελέγχου της βιομηχανίας. Πολλοί μεγάλοι άνθρωποι πιστεύουν ότι ο εργατικός έλεγχος είναι μία ελκυστική ιδέα, αλλά δεν μπορεί να υλοποιηθεί (και επομένως ανάξια να αγωνιστεί κανείς για αυτή) λόγω της κλίμακας και της πολυπλοκότητας της νεωτερικής βιομηχανίας. Πώς μπορούμε να τους πείσουμε διαφορετικά; Εκτός από το να επισημάνουμε πως η αλλαγή των πηγών της εξουσίας των κινήτρων κάνει τη γεωγραφική συγκέντρωση της βιομηχανίας απαρχαιωμένη, και το πως οι αλλαγές στις μεθόδους παραγωγής κάνουν τη συγκέντρωση μεγάλων αριθμών ανθρώπων περιττή, ίσως η καλύτερη μέθοδος να πείσουμε τους ανθρώπους ότι ο εργατικός έλεγχος είναι μία εφικτή πρόταση στη βιομηχανία μεγάλης κλίμακας είναι δείχνοντας τα επιτυχημένα παραδείγματα αυτού που οι συντεχνιακοί σοσιαλιστές αποκαλούσαν “έλεγχο οικειοποίησης” Αυτοί ήταν

μερικοί και περιοριστικοί στην πραγματικότητα, όπως ήταν υποχρεωμένοι, αλλά έδειξαν πως οι εργαζόμενοι είχαν την οργανωτική ικανότητα στη βάση τους, που οι περισσότεροι άνθρωποι αρνούνται ότι την κατέχουν.

Επιτρέψτε μου να το εξηγήσω μέσα από δύο στιγμές τις νεωτερικής μεγάλης κλίμακας βιομηχανίας. Το πρώτο είναι το σύστημα της ομάδας εργατών, και περιγράφηκε από έναν Αμερικανό καθηγητή της βιομηχανικής και διευθυντικής μηχανικής, Seymour Melman, στο βιβλίο του Decision-Making and Productivity. Αναζητούσε, μέσω μία λεπτομερούς σύγκρισης της μανιφακτούρας του ίδιου προϊόντας, του τρακτέρ Ferguson, στο Detroit και το Coventry, Αγγλία, “να αποδείξει ότι υπήρχαν πραγματικές εναλλακτικές στον κανόνα της διεύθυνσης της παραγωγής” Η έκθεση του για τη λειτουργία του συστήματος της ομάδας εργατών επιβεβαιώθηκε από έναν μηχανικό στο Coventry, τον Reg Wright, σε δύο άρθρα της Αναρχίας. Στη βιομηχανία τρακτέρ του Standard στην περίοδο μέχρι το 1956 που πουλήθηκε, ο Melman γράφει: “Σε αυτή την εταιρεία θα δούμε ότι την ίδια στιγμή: χιλιάδες εργάτες λειτουργούσαν δυνητικά χωρίς επιτήρηση όπως συμβατικά κατανοείται, και σε πολύ υψηλή παραγωγικότητα· πληρωνόταν ο μεγαλύτερος μισθός στη βρετανική βιομηχανία· παραγόταν υψηλής ποιότητας προϊόντα σε αποδεκτές τιμές σε εργοστάσια εκτατικής μηχανοποίησης· η διεύθυνση διεξήγαγε τις υποθέσεις της σε ασυνήθιστα χαμηλό κόστος· οι επίσης οργανωμένοι εργάτες είχαν ένα ουσιαστικό ρόλο στην παραγωγή της λήψης των αποφάσεων”

Από την πλευρά της παραγωγής οι εργάτες, “το σύστημα της ομάδας εργασίας οδηγούσε στην παρακολούθηση των αγαθών και όχι στην παρακολούθηση των ανθρώπων” Ο Melman παραβάλλει τον “αρπαχτικό ανταγωνισμό” που χαρακτηρίζει το διευθυντικό σύστημα λήψης αποφάσεων με το εργατικό σύστημα λήψης αποφάσεων στο οποίο “το πιο χαρακτηριστικό γνώρισμα της διαδικασίας διαμόρφωσης της απόφασης είναι αυτό της αμοιβαιότητας της λήψης της απόφασης με την τελική εξουσία που βρίσκεται στα χέρια των ομαδοποιημένων εργατών καθεαυτά.” Το σύστημα ομάδας όπως περιγράφεται από τον Melman είναι πολύ όμοιο με το συλλογικό σύστημα συμβολαίου που επινοήθηκε από τον G.D.H Cole, που ισχυριζόταν ότι “το αποτέλεσμα θα ήταν να συνδέσει τα μέλη της ομάδας εργασίας μαζί σε μία κοινή επιχείρηση κάτω από την αιγίδα και τον έλεγχο τους, και να τα απελευθερώσει από την εξωτερικά επιβλημένη πειθαρχία σε σχέση με τη μέθοδο τους να γίνει η δουλειά.”

Το δεύτερο μου παράδειγμα αντλείται πάλι από μία συγκριτική μελέτη των διαφορετικών μεθόδων της εργατικής οργάνωσης, που έγινε από το Ινστιτούτο του Tavistock στα τέλη της δεκαετίας του 50, και αναφέρεται στο Organisational Choice του E. L. Trist, και το Autonomous Group Functioning του P. Herbst. Η σημασία του μπορεί να φανεί από τις εισαγωγικές λέξεις του πρώτου: “Η έρευνα αυτή αφορά μία ομάδα ανθρακωρύχων που ήρθαν μαζί για να αναπτύξουν έναν νέο τρόπο ομαδικής εργασίας, σχεδιάζοντας τον τύπο της αλλαγής που ήθελαν να φέρουν σε πέρας, και την ελέγχουν σε πρακτικό επίπεδο. Ο νέος τύπος της εργατικής οργάνωσης που έχει μείνει γνωστή στη βιομηχανία ως σύνθετη εργασία, έχει σε μερικά χρόνια αναδυθεί αυθόρμητα σε έναν αριθμό διαφορετικών λάκκων στο βορειοδυτικό πεδίο άνθρακα του Durham. Οι ρίζες της πάνε πίσω σε μία παλιά παράδοση η οποία έχει σχεδόν αντικατασταθεί ολοκληρωτικά στην πορεία του τελευταίου αιώνα από την εισαγωγή των τεχνικών εργασίας που βασίζονται στον τεμαχισμό

καθηκόντων, τη διαφορά στο στάτους και το μισθό, και τον εξωτερικό ιεραρχικό έλεγχο.” Η άλλη αναφορά σημειώνει πως η μελέτη έδειξε “την ικανότητα των αρκετά μεγάλων ομάδων εργασίας των 40-50 μελών να δρουν αυτορρυθμιζόμενοι, αυτοαναπτυσσόμενοι κοινωνικοί οργανισμοί ικανοί να συντηρούνται αφεαυτοί σε μία σταθερή κατάσταση υψηλής παραγωγικότητας”

Οι συγγραφείς περιγράφουν το σύστημα με έναν τρόπο που δείχνει τη σχέση του με την αναρχική σκέψη:

“Η σύνθετη οργάνωση της εργασίας μπορεί να περιγραφεί ως μία στην οποία η ομάδα παίρνει τη συνολική ευθύνη για ολόκληρο τον κύκλο των εγχειρημάτων που περιλαμβάνονται στη εξόρυξη του άνθρακα. Κανένα μέλος της ομάδας δεν έχει σταθερό εργατικό ρόλο.”

Αντί για αυτό, οι άνθρωποι αναπτύσσουν οι ίδιοι, εξαρτώμενοι από τις απαιτήσεις του εν κινήσει ομαδικού καθήκοντος. Μέσα στα όρια των απαιτήσεων της τεχνολογίας και της ασφάλειας είναι ελεύθεροι να αναπτύξουν τον δικό τους τρόπο οργάνωσης και της εκτέλεσης του καθήκοντος τους. Δεν είναι το υποκείμενο σε καμιά εξωτερική αρχή σε σχέση με αυτή, ούτε υπάρχει μέσα στην ομάδα κάποιο μέλος που αναλαμβάνει την τυπική διευθυντική λειτουργία της ηγεσίας. Ενώ στη long wall συμβατική εργασία το καθήκον της εξόρυξης του άνθρακα διαχωρίζεται σε τέσσερις με οχτώ ρόλους εργασίας, που εκτελούνται από διαφορετικές ομάδες, με καθεμία να πληρώνεται σε διαφορετική τιμή, στις σύνθετες ομάδες εργασίας τα μέλη δεν πληρώνονται απευθείας για κάθε καθήκον που εκτελείται. Η συμφωνία για το μισθό όλων, αντί για αυτό, βασίζεται στη διαπραγμάτευση της τιμής για τόνους παραγόμενου κάρβουνου από την ομάδα. Το εισόδημα που αποκτάται χωρίζεται ισότιμα ανάμεσα στα μέλη της ομάδας.

Τα έργα στα οποία παραπέμπω έχουν γραφτεί για ειδικούς στην παραγωγικότητα και τη βιομηχανική οργάνωση, αλλά τα μαθήματα τους είναι καθαρά για ανθρώπους που ενδιαφέρονται για την ιδέα του εργατικού ελέγχου. Αντιμέτωποι με την αντίρρηση ότι ακόμα και αν μπορούν να εμφανιστούν αυτόνομες ομάδες που μπορούν να οργανωθούν οι ίδιες σε μεγάλη κλίμακα και πολύπλοκα καθήκοντα, δεν έχει ακόμα φανεί ότι μπορούν να συντονιστούν επιτυχώς, καταφεύγουμε ξανά στη αρχή της ομοσπονδίας. Δεν υπάρχει τίποτα παράξενο σχετικά με την ιδέα ότι μεγάλες μονάδες αυτόνομων βιομηχανικών μονάδων μπορούν να οργανωθούν ομοσπονδιακά και να συντονίσουν τις δραστηριότητές τους. Εάν ταξιδέψετε στην Ευρώπη πάτε πάνω από τις γραμμές μίας ντουζίνας συστημάτων σιδηρόδρομων – καπιταλιστικών και κομμουνιστικών – στις οποίες φτάνουν μέσα από την ελεύθερη συμφωνία ανάμεσα σε διάφορες αναλήψεις χωρίς κεντρική αρχή. Μπορείς να στείλεις ένα γράμμα οπουδήποτε στον κόσμο, αλλά δεν υπάρχει καμιά ταχυδρομική αρχή – οι αντιπρόσωποι των διαφορετικών ταχυδρομικών αρχών απλά έχουν ένα συμβούλιο περίπου κάθε πέντε χρόνια.

Υπάρχουν ρεύματα, που παρατηρούνται σε αυτά τα περιστασιακά πειράματα στη βιομηχανική οργάνωση, σε νέες προσεγγίσεις προβλημάτων παραβατικότητας και εθισμού, στην εκπαιδευτική και κοινοτική οργάνωση, και στην “απο-ιδρυματοποίηση” νοσοκομείων, άσυλων, παιδικών σταθμών και πάει λέγοντας, που έχουν πολλά κοινά μεταξύ τους, και που λειτουργούν ενάντια στις γενικά αποδεκτές ιδέες για την οργάνωση, την εξουσία και την κυβέρνηση. Η κυβερνητική θεωρία με την έμφαση της στα συστήματα

αυτοοργάνωσης, οδηγεί σε μία παρόμοια επαναστατική κατεύθυνση. Οι George και Louise Crowley, για παράδειγμα, στα σχόλια τους στην έκθεση τους Ad Hoc Committee on the Triple Revolution, (Monthly Review, Nov. 1964) σημειώνουν ότι, *“Δεν το βρίσκουμε λιγότερο λογικό να αξιώσουμε μία λειτουργική κοινωνία χωρίς εξουσία από το να αξιώσουμε ένα τακτικό σύμπαν χωρίς θεό. Επομένως η λέξη αναρχία δεν πρέπει να μας φοβίζει με συνειρμούς για αταξία, χάος ή σύγχυση. Για τον άνθρωπο, που ζει σε μη ανταγωνιστικές συνθήκες ελευθερίας από τον μόχθο και την καθολική αφθονία, η αναρχία είναι απλά η ενδεδειγμένη κατάσταση της κοινωνίας.”* Στη Βρετανία ο καθηγητής Richard Titmuss σημειώνει ότι οι κοινωνικές ιδέες μπορούν να είναι το ίδιο σημαντικές στο επόμενο μισό αιώνα ως τεχνολογική καινοτομία. Πιστεύω ότι οι κοινωνικές ιδέες του αναρχισμού: αυτόνομες ομάδες, αυθόρμητη τάξη, εργατικός έλεγχος, η αρχή της ομοσπονδιοποίησης, αθροίζονται σε μία συνεκτική θεωρία της κοινωνικής οργάνωσης που είναι έγκυρη και ρεαλιστικά εναλλακτική στην εξουσιαστική, ιεραρχική και θεσμική κοινωνική φιλοσοφία που τις βλέπουμε να εφαρμόζονται παντού γύρω μας. Ο άνθρωπος θα υποχρεωθεί, διακήρυττε ο Κροπότκιν, *“να βρει νέες μορφές οργάνωσης για τις κοινωνικές λειτουργίες που το Κράτος ικανοποιεί μέσω της γραφειοκρατίας”* και επέμενε ότι *“όσο καιρό αυτό δεν γίνεται τίποτα δεν θα γίνεται”* Νομίζω ότι οφείλουμε να ανακαλύψουμε πως πρέπει να είναι αυτές οι νέες μορφές της οργάνωσης. Τώρα πρέπει να κάνουμε τις ευκαιρίες πράξη.

Σημειώσεις:

[1](Σ.τ.Μ.) Με τον όρο “κυβερνητική” εννοούμε την : “επιστήμη συστημάτων(ή συστημική) Ενα διεπιστημονικό γνωστικό πεδίο το οποίο παρέχει έναν κοινό τρόπο σκέψης με στόχο την ανάπτυξη μεθοδολογικών πλαισίων για τη μελέτη συστημάτων με εσωτερική δομή (π.χ. κοινωνικά, ηλεκτρονικά, βιολογικά, γνωσιακά ή μεταφυσικά συστήματα).(<http://en.wikipedia.org/wiki/Cybernetics>)